

AZƏRBAYCANDA MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİ

Elbrus SADIQOV,

*Azərbaycan Tibb Universitetinin
İctimai fənlər kafedrasının dosenti.*

Nihad ASLANZADƏ,

Azərbaycan Tibb Universitetinin əməkdaşı

AÇAR SÖZLƏR: *multikulturalizm, tolerantlıq, din, fəlsəfə, mədəniyyət, tarix.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *мультикультурализм, толерантность, религия, философия,
культура, история.*

KEY WORDS: *multiculturalism, tolerance, religion, philosophy, culture, history.*

Azərbaycan əsrlər boyu milli-mədəni rəngarənglik mühitinin formalaşdığı, ayrı-ayrı millətlərin nümayəndələrinin sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı anlaşma və dialoq şəraitində yaşadığı diyar kimi tanınmışdır. Ölkəmizdə multikulturalizm adlandırdığımız sosial münasibətin mövcudluğu və davamlılığını şərtləndirən dinc birgəyaşayış ənənəsini, tolerantlıq, qarşılıqlı hörmət və ehtirama söykənən köklü münasibətləri bütün dövrlərdə görə bilirik. Xalqımızın zəngin multikultural keçmişə təkcə onun bugünkü tolerant yaşam tərzində deyil, həm də yaratmış olduğu ədəbi-bədii, elmi-fəlsəfi, siyasi-hüquqi qaynaqlarda, sənədlərdə yaşayır.

Azərbaycanda multikulturalizm, tolerantlıq və dini dözümlülüyün dövlət siyasəti səviyyəsində təbliğinin əsaslarını ölkənin dövlətçilik tarixi və bu ənənələrin inkişafı təşkil edir. İstər Səfəvilər dövləti, istər XIX-XX əsrlərdəki maarifçilik hərəkatı, istərsə də Xalq Cümhuriyyəti dövründə ölkə ərazisində yaşayan müxtəlif etnosların və dini qrupların nümayəndələrinin təmsilçiliyini özündə cəmləyən bu siyasi davranış XX əsrin sonlarında Ümummillî Lider Heydər Əliyev tərəfindən dövlətçilik ideologiyasına çevrilmişdir. O, Azərbaycanda tolerantlıq mədəniyyətinin qorunmasında və ümumilikdə bu sahədə böyük islahatların aparılmasında əvəzsiz rol oynamışdır. Heydər Əliyev deyirdi: “Tolerantlıq, dözümlülük çox geniş anlayışdır. O, təkcə dinlərin bir-birinə dözümlülüyü deyil, həm də bir-birinin adətlərinə, mənəviyyətinə dözümlülük, mədəniyyətlərə dözümlülük deməkdir. Azərbaycan müstəqil, demokratiya prinsiplərinə mənsub olan bir dövlət kimi öz ərazisində yaşayan bütün xalqlara, bütün millətlərə dinindən, dilindən, irqindən, siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq azadlıq, hürryyət imkanları verir”. Hakimyyətə qayıtdığı ilk günlərdən Ulu Öndər bütün dinlərə dövlət tərəfindən bərabər diqqət və qayğı göstərilməsini dövlət siyasətinin prioriteti kimi müəyyən etmişdir. Azərbaycan multikulturalizminin siyasi əsasları onun Konstitusiyasında, fərman və sərəncamlarda, habelə digər qanunvericilik aktlarında öz əksini tapmışdır [1, s.213].

Mövcud milli-mədəni müxtəliflik və etnik-dini dözümlülük mühiti Azərbaycanı çoxmillətli, çoxkonfessiyalı diyar kimi dünya miqyasında mədəniyyətlərarası dialoqun bənzərsiz məkanına çevirmişdir. Ölkəmizin zəngin mədəni-mənəvi irsə və tolerantlıq ənənələrinə malik olması

artıq beynəlxalq aləmdə etiraf edilən həqiqətlərdəndir. Odur ki, bu gün həmin mədəni, linqvistik, etnik rəngarəngliyin qorunmasına yönəldilən və uğurla həyata keçirilən dövlət siyasəti multikulturalizm sahəsində əsrlərdən bəri toplanmış böyük tarixi təcrübənin xüsusi qayğı ilə əhatə olunmasını, zənginləşdirilməsini, cəmiyyətdə bu istiqamətdə qazanılmış unikal nailiyyətlərin beynəlxalq aləmdə təbliğinin daha da gücləndirilməsini zəruri edir [2, s.75].

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin söylədiyi “Hər bir xalqın milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Mən fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam!” ifadəsi bu gün hər bir ləyaqətli ölkə vətəndaşının həyat düsturuna çevrilmişdir. Onun rəhbərliyi ilə Azərbaycan xalqının multikultural ənənələrinin qorunması sahəsində həyata keçirilən siyasi xətt isə hazırda Prezident İlham Əliyev tərəfindən inamla davam və inkişaf etdirilir.

Ölkəmizdə mədəniyyətlərarası dialoqun formalaşmasını şərtləndirən əsas amillərdən biri Azərbaycanın coğrafi baxımdan qərarlaşdığı məkanın Şərqlə Qərbin qovşağında yerləşməsidir. Bu gün iki fərqli sivilizasiya arasında körpü rolunu oynamaqla ölkəmiz bütün dünyada öz nüfuzunu gücləndirməkdədir. Bu ideya dövlətin xarici siyasət kursunda da kifayət qədər öz əksini tapmaqdadır. Belə ki, Azərbaycan BMT, ATƏT, Avropa Şurası, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, GUAM kimi mötəbər təşkilatların tamhüquqlu üzvüdür və Avropa İttifaqının həyata keçirdiyi “Şərq tərəfdaşlığı” layihəsi çərçivəsində Avropaya inteqrasiya prosesini uğurla davam etdirir. Bunlarla yanaşı, burada millətlər və dinlər arasındakı münasibətlərə, dialoqa və multikulturalizmə həsr edilmiş beynəlxalq səviyyəli bir çox tədbir, elmi konfrans keçirilir. Məsələn, 2010-cu ilin aprelində dünyanın müxtəlif ölkələrini təmsil edən 200-dən çox nümayəndənin iştirakı ilə Bakıda “Qloballaşma, din, ənənəvi dəyərlər” mövzusunda tədbir baş tutmuşdur. Bu qəbildən olan tədbirlər Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə tanınması, tolerantlıq mühitinin genişlənməsi və inkişafının nəticəsidir. 2011-ci ildən başlayaraq isə cənab Prezidentin şəxsi təşəbbüsü ilə hər iki ildən bir Bakıda Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu keçirilir. Bu Forumlar UNESCO, BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansı, Avropa Şurası, Avropa Şurasının Şimal-Cənub Mərkəzi, ISESCO və BMT-nin Dünya Turizm Təşkilatının tərəfdaşlığı ilə reallaşdırılır [3, s.25]. Bundan başqa, BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının 7-ci Qlobal Forumuna da Azərbaycan ev sahibliyi etmişdir.

26 noyabr 2015-ci ildə Bakıda keçirilən İslam Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatının (ISESCO) Baş Konfransının XII sessiyasında çıxış edən Prezident İlham Əliyev demişdir: “Biz tam əminik ki, multikulturalizmin gözəl gələcəyi var. Sadəcə olaraq bəzi siyasətçilər, ictimai xadimlər öz çıxışlarında daha da diqqətli olmalıdırlar. Çünki multikulturalizmin alternativini yoxdur. Alternativ ayrı-seçkilikdir, diskriminasiyadır, islamofobiya, ksenofobiya. Bu, gələcəyə aparan yol sayıla bilməz. Ona görə, biz bu bölgədə öz siyasətimizlə və təşəbbüslərimizlə dinlərarası münasibətlərin gücləndirilməsi üçün çalışırıq və çalışacağıq” [4].

Ölkə başçımızın dediyi kimi, “Bu gün multikulturalizmin alternativini yoxdur” və mənəvi dəyərlər baxımından ölkəmizin bu sahədə liderə çevrilməsi, dünya xalqları üçün əvəzsiz nümunə kimi qəbul olunması qürurvericidir. Multikulturalizm dövlət siyasəti olmaqla yanaşı, müasir Azərbaycan cəmiyyətində dəyişməz həyat təzi kimi təzahür edir. Fəxrlə qeyd edə bilərik ki, müxtəlif mədəniyyətlərə və milli-dini azlıqlara hörmət öz milli-mənəvi dəyərlərinə bağlı olan Azərbaycan xalqının milli xüsusiyyətidir.

Respublikamızın tolerant və multikultural gerçəkliyinin təkcə azərbaycanlıların deyil, xarici ölkə alimlərinin, görkəmli elm xadimlərinin, siyasət nümayəndələrinin, həmçinin tələbələrin gözü ilə dünyaya təqdim edilməsi də müsbət ənənəyə çevrilməkdədir. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşavirliyi tərəfindən indiyədək 4 virtual “dəyirmi masa” təşkil olunmuşdur. “Müasir dövrdə Azərbaycanda sosial-iqtisadi və mənəvi inkişafın harmoniyası”, “Multikultural təhlükəsizlik”, “Xarici ölkə universitetlərində “Azərbaycan multikulturalizmi” fənninin tədrisi: problemlər və perspektivlər”, “Azərbaycana maraq Azərbaycana məhəbbətə çevrilir (Azərbaycan multikulturalizmi yerli və əcnəbi tələbələrin gözü ilə)” mövzusunda olan bu “dəyirmi masa”ların materialları Azərbaycan, rus və ingilis dillərində dərc edilərək ölkə daxilində və xaricində paylanmışdır [3, s.25]. Virtual “dəyirmi masa”larda Braziliya, Amerika, İtaliya, Litva, Bolqarıstan, Türkiyə, Rusiya, Gürcüstan, Misir, İordaniya və başqa ölkələrdən tanınmış alimlər, ictimai xadimlər, tələbələr iştirak etmişlər.

Hazırda dünyanın 13, Azərbaycanın 28 nüfuzlu ali təhsil ocağında Azərbaycan multikulturalizmi tədris edilir [5]. Həmçinin Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin təşkilatçılığı ilə qış və yay məktəbləri təşkil olunur. Qış və yay məktəblərinin məqsədi xarici ölkə gənclərinin nəzəri şəkildə öyrəndiklərini multikultural və tolerant dəyərlərin qorunub yaşandığı ölkəmizdə öz gözləri ilə görüb şahid olmasına şərait yaratmaqdır.

2016-cı ildə “Azərbaycan multikulturalizminin qaynaqları” seriyasından “Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları” kitabı işıq üzü görmüşdür. Nəşrdə görkəmli Azərbaycan ədiblərinin əsərlərində bədii ifadəsini tapan çoxəsrlik multikultural dəyərlər və tolerantlıq ənənələri öz əksini tapmışdır.

Ümumiyyətlə, bu bir həqiqətdir ki, mövqə baxımından Azərbaycanda hazırkı siyasi situasiya bütün müstəvilərdə tolerantlıq prinsipləri ilə idarə olunur, siyasi qərarların istiqamətlərindən asılı olaraq tolerantlıq daha dərin və konkret qata - multikulturalizmə qədər irəliləyir. Siyasi tolerantlıq bir tərəfdən dözümlülük, dinləmək mədəniyyətini, digər tərəfdən isə səsləndirilən fikirlərə, ortaya qoyulan mövqelərə və verilən suallara münasibəti özündə ehtiva edir. Daxili siyasətdə tolerantlığın, daha dəqiq desək, multikulturalizmin əsas istiqaməti ölkəmizdə yaşayan müxtəlif xalqların, millətlərin, din və dil daşıyıcılarının hüquq və azadlıqlarına bərabər münasibət göstərilməsi, onların hər birinin özlərini tamhüquqlu Azərbaycan vətəndaşı kimi hiss etmələrinin təmin olunmasıdır. Bu, həm Azərbaycan qanunvericiliyinin, Konstitusiyasının əsası, həm də Prezident İlham Əliyevin ortaya qoyduğu siyasi iradənin nəticəsidir.

Bu gün Azərbaycanda yaşayan müsəlman, xristian və yəhudilər, eyni zamanda digər dini inanclara sahib insanlar öz ibadətlərini sərbəst şəkildə həyata keçirirlər, tolerant və multikultural cəmiyyətin imkanlarından yararlanırlar. Azərbaycanda heç bir dini konfessiyanın birinin digərindən üstünlüyü yoxdur.

Bir çox xalqlarla müqayisədə Azərbaycan identikliyi multikulturalizm, tolerantlıq üçün həm əlverişli, həm də müasir dövr üçün olduqca aktualdır. Avropa tolerantlığı bizim milli xüsusiyyətə çevrilmiş tolerantlıqdan fərqlənir. Belə ki, tolerantlıq Avropada daha çox hüquq müstəvisində qabarıq şəkildə özünü göstərir. Azərbaycanda isə bu, həm qanunlar çərçivəsində işləyir, həm də artıq bizim milli xarakterimizdə oturuşmuşdur. Avropada, ola bilər ki, gəlmələrin

hüququ qorunur, ancaq ona yad olduğu hər addımında hiss etdirilir. Halbuki tolerantlıq, multikulturalizm artıq bizim milli identikliyin elementidir və bu, milli birliyi təmin edir. Milli birliyin əsasını isə bütövlükdə Azərbaycançılıq məfkurəsi təşkil edir. Həm milli, həm də dini birliyi qoruyaraq inkişaf etdirmək üçün bizim şüurlu, dünyagörüşü geniş olan, özünü inkişaf etdirən, dərk edən, mütaliə ilə məşğul olan, öyrənən, müşahidə aparmağı və bunların əsasında təhlil etməyi bacaran gələcək nəslə ehtiyacımız var. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2016-cı ili ölkəmizdə “Multikulturalizm ili” elan etdikdən sonra insanlarımız nəinki öz daxilinə nəzər saldı, həmçinin keçmişinə bir daha diqqət yetirdi, dünyada hökm sürən müxtəlif prosesləri dəyərləndirdi və bir daha əmin oldu ki, vaxtilə multikulturalizm siyasi xəttinin sistemliliyini təmin edən Ulu Öndər Heydər Əliyev uzaqgörənliyi ilə Azərbaycanın uğurlu gələcəyi üçün çox möhtəşəm, işıqlı siyasi platforma qurmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Seyidov M., Rzayev M., Zamanı qabaqlayan dahi. Bakı: 2008, 315 s.
2. Vahabov T. //Multikulturalizm təhlükəsizliyin və inkişafın mühüm dayaqlarından biridir// <http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/2015/mart/424755.htm>
3. Abdullayev M. History of Azerbaijan. Bakı: 2018.
4. <https://azertag.az/xeber/france-905539>
5. Abdullayev Kamal. Azərbaycanda Multikulturalizm. Bakı, “APOSTROFF”: 2016, 504 s.

Эльбрус Садыгов, Нихад Асланзаде

ПОЛИТИКА МУЛЬТКУЛЬТУРАЛИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

РЕЗЮМЕ

В статье повествуется о том, что существующие национально-культурное многообразие и атмосфера религиозно-этнической терпимости превратили Азербайджан, как многонациональную и многоконфессиональную страну, в мировой центр межкультурного диалога. Отмечается, что богатое культурно-нравственное наследие и традиции толерантности Азербайджана признаны на международной арене. Сообщается, что политический курс под руководством Гейдара Алиева в области защиты мультикультуральных традиций азербайджанского народа сегодня успешно продолжается и развивается президентом Ильхамом Алиевым.

Elbrus Sadigov, Nihad Aslanzade

MULTICULTURALISM POLICY IN AZERBAIJAN

SUMMARY

The article tells that the existing national-cultural diversity and the atmosphere of ethnic and religious tolerance have turned Azerbaijan, as a multinational and multi-religious country, into the world center of intercultural dialogue. It is noted that the rich cultural and moral heritage and traditions of tolerance of Azerbaijan are recognized in the international arena. It is emphasized that the political course under the leadership of Heydar Aliyev in the field of protection of the multicultural traditions of the Azerbaijani people today is being successfully continued and developed by President Ilham Aliyev.